

Biskop Atle Sommerfeldt:

VISITASFØREDRAG AREMARK, ØYMARK, ØRJE, KLUND, RØDENES OG RØMSKOG SOKN

16.september 2018

VANNVEIEN – LOKALSAMFUNNETS LIVSNERVE

Vannet er livsnerven for befolkningen i Aremark, Øymark, Ørje, Klund, Rødenes og Rømskog. Slik har det vært siden isen for ca. 10.000 år trakk seg tilbake og gjorde landskapet beboelig for våre forfedre og –mødre. Isen skapte et sammenhengende 14 mil langt vannløp fra Floangen i Nes kommune til Iddefjorden. Både sommer og vinter var elvene og sjøene hovedfartsåren for befolkningen og var grunnlaget for næring og inntekt, sammen med skogen og det den ga.

De første nordmennene kom hit sørfra og slo seg ned langs iskanten. Den ca. 3000 år gamle flintsteinøksen jeg fikk se på Tolsby gård i Aremark, trolig fra Skåne, viser at forbindelsen utenfor lokalsamfunnet er like gammel som bosettingen her.

Langs elvene i Haldenvassdraget ble produksjonsmetodene stadig utviklet. Vanddrevne kvernhus ble anlagt slik at bonden kunne utnytte naturens ressurser bedre ved å kverne kornet til mel. Fløtevirksomheten begynte trolig så tidlig som på 1300-tallet, da man trengte trevirke til saltkokeriene langs fjorden. På 1500-tallet åpnet det seg et betydelig marked for tømmereksport til Europa der den hardføre malmfuruen i grenseskogene ble kjent for å være særlig attraktiv. Oppgangssager, og senere sirkelsager, førte til økt produksjon og skapte ny sysselsetting og forsterket livsgrunnlaget for befolkningen langs elvene. I dag er disse gamle tradisjonene videreført gjennom innovativ videreutvikling innen landbruksnæringen, som jeg fikk et meget fremtidsrettet inntrykk av under besøket på **Taraldrud gård** under visitasen. I tillegg til kornbruk, gårdsbryggeri og satsning på lokalmatproduksjon, var det spesielt interessant å bli orientert om produksjonen av smaalensgås.

Ikke minst skulle husmannsgutten Engebret Soots visjon om «Farbargiørelse af det fredrikshaldske Vasdrag» revolusjonere fløte- og transportvirksomheten i vassdraget. Kanaliseringen av vassdraget fra Skulerud til Tistedal stod ferdig i 1877, atten år etter Soots død, og den siste fløteturen gikk så sent som i 1982. Slusene revolusjonerte passasjertrafikken og bandt bygdene langs vassdraget tydeligere sammen med verden utenfor, og turisttrafikken så tidlig som på 1800-tallet brakte nye impulser til befolkningen. I dag er disse lange tradisjonene videreført gjennom en fornyet satsning på opplevelses- og campingturisme langs vassdraget, slik jeg blant annet ble orientert om ved besøket på **Stora Lee Camping** under visitasen.

Så viktig var trafikken langs vassdraget at veiene lenge ble nedprioritert. En Oslo-bilist som kjørte gjennom Aremark var rystet over den dårlige veistandarden, og utgytte sin harme over en aremarking som tilfeldigvis stod i veikanten: «Det verste er likevel at

veien er så smal», sa mannen fra Oslo. Aremarkingen kikket sindig på den sinte bilisten, bet av en skrå og spurte: «Å syns du om lengden, da?»

KIRKEN – LOKALSAMFUNNETS LIVSKRAFT

Vassdraget var en av pilegrimsledene til Nidaros, og kirkene ble anlagt langs leden som helligsteder både for de reisende pilegrimene og for de bofaste. I 1000 år har kirkene gitt et glimt av himmel på jord til livskraft og håp.

Den første kirken i **Aremark** ble reist mellom 1100 og 1250, og innviet til St. Laurentius. Kirken var etter hvert i så dårlig forfatning at formannskapet vedtok å bygge ny kirke, som ble vigslet i 1861. Døpefonten i kleberstein fra middelalderen – en Borgfont - er bevart i dagens kirke, og er en av lokalsamfunnets tydeligste identitetsbærere. Den store mengden gaver, innsamlinger og ikke minst dugnadsarbeid - de siste årene i oppussingen av gravkapellet - som lokalbefolkningen har bidratt med opp gjennom årene, har gitt Aremark kirke tilnavnet «gavekirken». Dette går langt tilbake. Da det nyervervede alterutstyret i sølv ble stjålet på slutten av 1670-årene, ble nytt sett med disk og kalk forært av allmuen i 1683, som det heter i kallsboken. Denne nære tilknytningen mellom kirke og lokalbefolkning er også tydelig i historien til den vakre **Holmgill kirke**, som ble bygget og vigslet i 1902 for å forkorte den lange kirkeveien for husmenn og oppsittere som bodde øst for Asperen.

Øymark kirke fra 1879 er den tredje kirken på dette stedet. I 1721 bemerker biskopen at «denne kirke står falleferdig og Gudstjeneste kan ikke forrettes». Allerede i 1725 ble ny kirke reist, men den brant i 1875. Også her er døpefont, dåpsfat, lysekrone og votivskip bevart fra de tidligere kirkebyggene og knytter oss sammen med generasjonene før oss.

Ørje kirke fra 1931 er den yngste kirken i området. Den ble innviet etter nærmere ti års innsats fra lokalbefolkningen for et kirkebygg da Ørje utviklet seg til bygdesentrum. Kirkeutvidelsen i 1981 har gitt rom for et stort mangfold av aktivitetstilbud i tillegg til gudstjenestefeiringen.

Den opprinnelige **Klund kirke** er også innviet til St. Laurentius sammen med St. Peter. Den er nevnt første gang i 1401, men 200 år senere blir den i Jens Nilssøns visitasbok beskrevet som «et øde kapell». Det var ikke før den meget målrettede sokneprest Brochmann (1884-94) kom til bygda, at det ble fart i å gjenreise et kirkested i Klund. Han opplevde det som utilfredsstillende at befolkningen fra Klundsferdingen og Krosbyferdingen hadde så lang kirkevei til Rødenes, så han begynte å holde regelmessige bibellesninger i Klund Skolestue. Men disse møtte lokalbefolkningen i liten grad opp på. En skolestue og en kirke «ere heller ikke det samme», bemerket Brochmann i sin berømte kallsbok. Han ble for alvor bekymret da han oppdaget at befolkningen dro til Töcksmark kirke og «ad disse Veie strømmede svensk Separatisme mer og mer ind». Etter iherdig innsats fra Brochmann ble oppføringen av ny kirke i Klund vedtatt ved kongelig resolusjon i mai 1887. I juli var det

grunnsteinsnedleggelse, og nøyaktig ett år (!!) etterpå ble den nye kirken vigslet av biskop Essendrop.

Rødenes middelalderkirke ble oppført på slutten av 1200-tallet, men kirkestedet ble etablert allerede på 1100-tallet. Helt frem til 1990 var den hovedkirke i og sentrum i bygda der den står ved sjøen med sitt praktfullt bevarte interiør og eksteriør som bygdas største kulturskatt og identitetsmerke. Det gripende krusifikset fra 1200-tallet må særlig nevnes. Det gjør et sterkt inntrykk at vi kan feste øynene på den samme korsfestede – og oppstandne! - Kristus som mennesker gjennom 1000 år har søkt til i glede og sorg. Som det står på disken fra 1735: «I Kristus finner jeg det sanne livets brød som sjelen styrkes ved i liv og død».

Rømskog kirke ligger der stavkirken fra ca. 1270 lå. Den har blitt utbedret en rekke ganger, med den siste store påbyggingen i 1853. Den første kirkens historie er blitt bevart i grunnmur og vegger, og utgjør en unik historisk arv. Sentralt beliggende på en høyde ved Rømsjøen er dette et svært vakkert kirkested!

DEN NORSKE KIRKE I DAGENS AREMARK, MARKER OG RØMSKOG

Vannet som gjennom hele lokalsamfunnets historie har vært en kilde til liv, utvikling og bærekraft, har også i 1000 år vært en kilde til kristent liv og salighet. Siden 1100-tallet har dåpens vann forenet stadig nye generasjoner med Kristus og gitt mennesker håp og forankring i en virkelighet som har vært preget av både slit, marginalisering, krig og sult. I vår tid er det vanskelig å forstå at det bare er 150 år siden mange mennesker døde av sult i bygdene her etter to påfølgende uår¹. Kirken har vært det stedet som mennesker har kunnet søke til og har fått livshjelp og erfart glimt av himmel på jord. Kirkene er stedet der folk visste at de ikke var alene med det de måtte bære på.

Den norske kirke har fortsatt denne sentrale rollen i befolkningens liv og hverdag, selv om menneskenes levekår er radikalt endret. Den norske kirke er lokalsamfunnets religiøse grunnstruktur med høy medlemsoppslutning i alle tre kommuner (Rømskog 78,7%, Marker 82,6%, Aremark 76,4%), noe lavere siden forrige visitas i 2009 (Marker 82,5%, Rømskog 83,1%, Aremark 87,5%). Også i disse tre kommunene er det en økende andel mennesker som ikke er medlem i noe tros- eller livssynssamfunn. I Marker utgjør denne gruppen 10,4%, i Rømskog 15% og i Aremark 20% av befolkningen. Det tilsvarer 269 mennesker i de tre kommunene. Det må være en særlig utfordring for lokalkirken å stimulere innflyttere fra Sverige til enten å melde seg inn i Svenska kyrkan i Norge eller Den norske kirke. Og som alltid og alle steder er det en misjonalt utfordring å invitere mennesker til dåp og tilhørighet til den kristne kirke.

Åndelig utvikling: Gudstjenestene

Gudstjenestene er kirkens hjerteslag og grunnleggende handling. I kirkens rom kommer Den treenige Gud oss i møte som den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus, og i Ord og sakrament inviterer Gud oss til fellesskap med seg. Den norske

¹ Per Fredrik Dahl: «1867 og 1968: De siste alvorlige nødsårene i Aremark, Aremark historielag» 2017.

kirke i Borg sitt første strategiske mål er derfor at flere deltar i og opplever gudstjenesten som et trosstyrkende og inkluderende fellesskap.

Oppslutningen om **gudstjenestene** i alle sokn er svært god, og den har vært stabil siden forrige visitas i 2009. Det vitner om et svært relevant og inkluderende gudstjenestearbeid! En indikator vi ofte bruker for å vurdere deltakelsen er antall gudstjenestebesøk pr medlem i løpet av et år. Gjennomsnittet for bispedømmet var på 1,24 gudstjenestebesøk pr medlem i 2017. I Marker-soknene var oppslutningen 2,4, i Aremark 2,7 og i Rømskog sokn hele 3,7 gudstjenestebesøk pr medlem. Det viser at soknene i Aremark, Marker og Rømskog er blant de med aller høyest gudstjenesteoppslutning i Borg bispedømme! Til sammen var det 12.111 mennesker til gudstjeneste i kirkene i Aremark, Marker og Rømskog i 2017.

De faste andaktene og gudstjenestene på sykehjemmene - selv fikk jeg være med på **Fossbykollen** i Aremark og **Marker bo – og servicesenter** - gir mennesker et glimt av himmel i en livssituasjon som ofte kan oppleves krevende. Friluftsgudstjenesten i forbindelse med **Flyktingemarjsen**, i samarbeid med idrettslaget, er en meget god tradisjon som bør videreføres. Det ligger også vel til rette for å styrke gudstjenestefeiringen i løpet av sommersesongen når turistene, både hyttefolk og de på gjennomreise, setter sitt preg på bygdene her i området. Muligheten for «campingsplassgudstjenester» på **Stora Lee Camping** er lovende. Gudstjenester andre steder er helt sikkert også mulig.

Det er en betydelig økning av antall gudstjenester med **nattverd** siden 2009, slik at biskopens bestemmelse om at det skal feires nattverd på 2/3 av alle hovedgudstjenester nå er oppfylt i alle sokn. Det vurderes å introdusere noen gudstjenester med nattverd også på de forordnede gudstjenestene i Klubben i Ørje.

I Rømskog (fra 68% til 81%), Klund (30% til 36%) og Aremark (fra 52% til 60%) er det gledelig å se at en stadig større andel av gudstjenestedeltagerne går til nattverd, selv om det særlig i Klund fortsatt er 2/3 som ikke deltar. I de andre soknene er det til dels betydelig nedgang (Øymark fra 74% til 61%, Rødnes fra 43% til 38%, Ørje fra 64% til 49%). Selv om slike tall alltid må tas med forbehold, er tendensen tydelig nok og må adresseres i forkynnelse, sjelesorg og i samtalearenaer.

Nattverden er ikke et premiebord for de som opplever seg verdige, men en Guds gave som synlig og konkret er tegn på Jesu tilstedeværelse og et bærekraftig ankerfeste for troen. For å sitere kalken fra Rødnes fra 1735: "Når Gud i sygdoms tid av denne kalk meg skjenker, da leges sjelens sår, da gledes jeg og tenker at når jeg får en drikk av denne druesaft, da anammes frugten av min Herre Jesu sårs kraft».

Visitasen har hatt flotte kveldsgudstjenester med meget god oppslutning og flott musikk, og vi fikk oppleve en meget fin gudstjeneste på **Klubben** i Ørje kirke. Særlig gudstjenesten i Klubben og i Rømskog uttrykte mangfoldet i Guds folk og gudstjenesten som et inkluderende helligsted.

På fellesmøtet med menighetsrådene i Marker var den nye **gudstjenesteforordning** for soknene i kommunen et av temaene. Forordningen fastsettes av biskopen og angir det minimum antall lovpålagte gudstjenester som skal feires i hvert sogn. Forordningen forplikter bispedømmeråd og fellesråd til å stille tilstrekkelig ressurser til rådighet for menighetsrådene slik at de forordnede gudstjenestene kan gjennomføres. Utover de lovpålagte gudstjenestene står menighetsrådene fritt til å feire det antall gudstjenester man ønsker, innenfor de rammene som prestetjenestens og fellesrådets ressurser setter. I gjennomføringen av den nye gudstjenesteforordningen er det svært viktig at det felles **gudstjenesteutvalget** i Marker kommer raskt i funksjon for å sikre et godt årshjul.

Gravferdsseremoniene og gravferdsforvaltningen er en helt grunnleggende del av kirkens kjerneoppdrag. Kirkens rolle som gravferdsforvalter sikrer en god, erfaren og respektfull forvaltning for alle. I 2017 ble alle døde i Aremark gravlagt ved kirkelig seremoni, den tilsvarende andelen er 90% for Marker og 85% for Rømskog. Det vitner om svært høy kvalitet og troverdighet i kirkens ledsagelse av mennesker i livets tyngste stunder. I tillegg til prester og kirkemusikere gjør kirkegårdsbetjeningen en betydelig innsats i å være tilstede for mennesker som bærer på sorg og savn gjennom hele året.

Det er meget gledelig at antall **vigsler** har økt siden forrige vistas og de siste 5 årene (22 i 2017). Ekteskapet er et viktig fundament for et trygt samliv både for barn og voksne, i tillegg til at folks tilhørighet til kirken styrkes. Biskopen har fastsatt at vigsler kan finne sted der det kan feires gudstjeneste. Rømskog Spa, Joval, Ørje Bruk, Lindekleppen, Sjøglimt og Fangekaasa er permanent godkjent som vigselsteder utenfor kirkerommet i visitasområdet.

Sang og musikk er en helt sentral del av kirkens gudstjenestefeiring, tilbedelse og kulturformidling. Soknene i visitasområdet er preget av solid kirkemusikalsk virksomhet, og kirkemusikerne sammen med frivillige utretter mye innenfor relativt små stillinger. Å utvide Rødenes kirkekor til å bli et felles kirkekor for hele Marker virker som et godt grep, og det uforpliktende kirkekolet i Rømskog som bidrar på gudstjenestene er en fin måte å senke terskelen for å synge i kor. Barnekor, barnegospel og ungdomskoret er tilknyttet ulike bedehus i bygdene, og bidrar regelmessig inn på gudstjenester. Kirkemusikere og de ulike korene gir også viktige bidrag til det almene kulturlivet i de tre kommunene, og en viktig inkluderingsarena i lokalsamfunnene.

Ingen av soknene i Aremark, Marker eller Rømskog har formelle **misjonsavtaler**. Med det rike og sterke foreningslivet i bygdene bør det være svært naturlig at menighetsrådene innen kort tid får etablert misjonsavtaler med en av organisasjonene som er tilknyttet **Samarbeid Menighet og Misjon (SMM)**, eller **Norsk Luthersk Misjonssamband**. I tillegg til vennskapsmenighetene i Etiopia og Estland vil en eller flere misjonsavtaler være en fin synliggjøring av at også lokalkirken i Aremark, Marker og Rømskog er en integrert del av den globale kirke.

Undervisning: Dåp og trosopplæring

Dåpen er kirkens grunnleggende og konstituerende handling, ofte en stor familiebegivenhet og en viktig kulturbærer. Det andre strategiske målet for Den norske kirke i Borg er derfor at flere søker dåp og deltar i trosopplæring.

Antall dåp i de tre fellesrådsområdene i 2017 var til sammen 27. Siden årskullene er relativt små, får mindre variasjoner relativt store utslag når andelen døpte beregnes fra år til år. Men når vi ser på andelen døpte barn i alderen 1-5 år av foreldre som er medlemmer i Den norske kirke, ser vi at oppslutningen om dåp er svært god i de tre kommunene. I bispedømmet var det i 2017 25% av foreldrene som selv er medlemmer i Den norske kirke som valgte å ikke bære barna sine til dåp. Det tilsvarende tallet for prostiet er 20%. I de tre kommunene varierte tallet fra 12%-6%! Andelen ligger enten stabilt eller er økende den siste femårsperioden. I et lokalsamfunn med raske endringer, må det fortsatt være en høyt prioritert oppgave for menighetsråd og ansatte å følge utviklingen nøye, og sette inn målrettede tiltak hvis den meget gode oppslutningen skulle vise seg å synke.

Kirkens trosopplæringsreform har som mål at alle barn som tilhører Den norske kirke i alderen 0-18 år skal få en grunnleggende erfaring i kristentroens praksis og innhold, tilpasset deres alder. Oppslutningen om trosopplæringsarbeidet i de tre fellesrådsområdene er meget god, særlig imponerende når man tar i betraktning de små stillingsprosentene. Og antall frivillige øker.

Den samlede oppslutningen om alle trosopplæringstiltak i 2017 var i Marker 70%, og i Rømskog og Aremark 87% av døpte og tilhørende. Det er gjennomgående høy oppslutning på alle breddetiltakene. «Hente Engel»-gudstjenesten, barnegospel i Rømskog og Marker, pilegrimsvandring i Marker og «Hallo-Venn» i Aremark er bare tre eksempler på kreative tiltak med høy oppslutning. I de tre fellesrådsområdene har man lykket med å finne en god balanse mellom ressursene til kirkens ansatte, mobilisering av frivillige og et forutsigbart og tett samarbeid med barne- og ungdomsorganisasjonene. Faglig utvikling både for ansatte og frivillige bør prioriteres. Det er gledelig at kirkens trosopplæringsreform har lagt til rette for at man sammen kan nå bredere ut enn de tradisjonelle foreningene har maktet. Det er også lagt til rette for at man kan rekruttere en større bredde barn og unge til det kontinuerlige arbeidet. Med bakgrunn i den meget gode oppslutningen på tiltakene før konfirmasjonstiden vil jeg oppmuntre dere til å fortsette å forsøke med etablere et tilbud for alderskullene etter konfirmasjonen.

Kommunikasjon

Kommunikasjon er en sentral strategi for Den norske kirke i Borg, og innebærer å synliggjøre kirken i lokalsamfunnet, bygge kirkens omdømme og legge til rette for dialog med befolkningen og ulike aktører.

I de tre kommunene er kirken synlig tilstede gjennom det felles **menighetsbladet** som har et bredt nedslagsfelt. Markedsføringen skjer blant annet gjennom «Skjer i» -appen, SMS-tjeneste og bruk av lokalavisen. Alle fellesrådene er tilstede på **Facebook**. Det

er prisverdig at alle fellesrådsområdene bruker Den norske kirkes **nettsideløsning**, som i tillegg til mange muligheter for medlemskommunikasjon på ulike plattformer tilfredsstillende kravene til universell utforming.

DEN NORSKE KIRKES INVOLVERING I LOKALSAMFUNNET

Kirken er ikke sendt til seg selv. Kirken er sendt til verden og menneskene med ordet om Guds nåde og formaning til nestekjærlighet og særlig omsorg for de ekskluderte, forfulgte og de som sliter med livet. Bispedømmets tredje strategiske mål for Den norske kirke er derfor at kirken skal være synlig i samfunnet, oppleves som relevant og engasjere seg i menneskers liv.

De mange erfaringene med krigens brutale virkelighet og som et sted som gir beskyttelse for mennesker på flukt, er et særpreg ved lokalsamfunnene i grensebygdene i Aremark, Marker og Rømskog.

Det er ikke mange grensedistrikter i Norge som har opplevd så mye **krig** og elendighet som traktene langs Haldenvassdraget. Etter at grenselinjen mellom Norge og Sverige ble tegnet i 1658 ble grenseområdene regelmessig en slagmark mellom to nasjoner som kjempet om makt og innflytelse. Dette gikk hardest ut over sivilbefolkningen som gang på gang fikk gårdene ødelagt og gods, dyr og fôr bortrøvet, både av svenske og norske soldater. Når relasjonen mellom mennesker på begge sider av grensen i århundrer har vært omfattende og god, er dette et viktig vitnesbyrd om menneskers felles verdighet tvers gjennom politiske konfliktlinjer.

Det var kanskje denne lange erfaringer med krigens grusomheter og de mange bosatte flyktninger fra tidligere kriger med svenskene, som gjorde at mange i Aremark, Marker og Rømskog med fare for eget liv og helse var sentrale aktører langs de mange **flyktningerutene til Sverige** under andre verdenskrig. De mange fortellingene har en sterkt grunntone av en selvsagt plikt å hjelpe mennesker på flukt uavhengig av politisk, religiøs og etnisk tilhørighet. Den årlige tradisjonen med **Flyktningemarsjen** og sportsandakten ved riksroys 35 som jeg fikk være med på forrige søndag, er en sterk og helt nødvendig påminnelse om denne historien og de grunnleggende verdiene de representerer. Også **fredsmarsjen** i Aremark viser at de inkluderende holdningene fortsatt lever videre i grensebygdene. Den nye fredssykkelruten fra Moss til Karlstad gjennom Marker kan også med fordel utvikles til en fredspilegrimsrute på sykkel. Det er i denne tradisjonen at Aremark, Marker og Rømskog også stilte opp i den nasjonale bosetningsdugnaden i etterkant av 2015, da mange fra Syria og Eritrea søkte beskyttelse i Norge.

Diakoni

I dagens Norge er befolkningens grunnleggende behov forstått som rettigheter som myndighetene har plikt til å sikre alle innbyggere gjennom tjenesteyting. Kirkens diakoni har opp gjennom historien hatt en dobbelt funksjon: Den har pekt på myndighetens svikt, og selv bidratt til at marginaliserte mennesker fikk det daglige brød. I dagens samfunn er diakonien en svært viktig andre- og tredjelinjetjeneste som

har som oppgave å forsterke tjenestene offentlige myndigheter har ansvar for i lokalsamfunnet.

I Den norske kirke har diakonien fire elementer: Nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, kamp for rettferdighet og vern om skaperverket.

Nestekjærlighet er tydelig tilstede i sørgesamtalene og gravferdene, diakonigruppen «En å snakke med», sorgkontakt og prestenes sjelesorg.

Inkluderende fellesskap leves ut på trosopplæringens og det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidets mange og svært godt besøkte arenaer, Klubben-gudstjeneste for mennesker med utviklingshemming, fadderordning for flyktninger i Rømskog og Nabotreffet i Ørje kirke - som jeg fikk besøke under visitasen. Med utgangspunkt i det allerede gode inkluderingsarbeidet som drives, bør menighetsrådene vedta å bli **Inkluderende menighet**, som er bispedømmets verktøy som hjelper lokalkirken til å arbeide målrettet for at inkluderende fellesskap skal gjennomsyre hele kirkens virksomhet, på alle nivåer.

Kamp for rettferdighet skjer blant annet gjennom vennskapskontakten med Etiopia og Estland, og ikke minst gjennom Kirkens Nødhjelps fasteaksjon som i de tre kommunene samlet inn hele kr 86.352,- i 2018. I tillegg ble Rømskog kåret til landets beste innsamlingskommune på giverbeløp per innbygger. Meget imponerende!

Avfallssortering både ved menighetskontorene og på gravplassene, samt ENØK-tiltak i kirkebygg og kapeller er gode eksempler på vern om skaperverket. Ingen av soknene i Aremark, Marker eller Rømskog er foreløpig sertifiserte som «**Grønn menighet**», selv om mange av tiltakene er gjennomført. I løpet av 2019 forventer derfor biskopen at alle soknene gjennomfører de nødvendige tiltak og blir omfattet av godkjenningsordningen!

Videreutvikling av kirkens involvering i lokalsamfunnet

Kommunene langs grensen vil de nærmeste årene møte tydeligere krav om omstilling og mer kostnadseffektiv tjenesteyting. Innbyggerundersøkelser viser høy kvalitet på det kommunale tjenestetilbudet både i Aremark, Marker og Rømskog. For at kommunene i fremtiden skal kunne opprettholde den høye kvaliteten på tjenestetilbudet, og fortsette å legge til rette for god folkehelse og høyt livskvalitet, vil man i større grad være avhengig av å mobilisere menneskelige ressurser i lokalsamfunnet.

FNs Bærekraftsmål fremmes nå av landets statsminister som veileder for utviklingen også av norske lokalsamfunn. De er et utmerket rammeverk også for lokalkirkens involvering i utviklingen av lokalsamfunnet. Det nylig utviklede grunnlagsdokumentet for folkehelsearbeidet i Askim, Eidsberg, Hobøl, Marker, Spydeberg og Trøgstad med en lett tilgjengelige kortversjonen som lanseres om kort tid, viser også mange samarbeidsflater mellom kommuneledelse og lokalkirken.

Marker kommunes visjon om at «**Folk som snakker sammen, skaper sammen**» er en god retningsgiver for kirkens involvering i alle de tre kommunene. Samtalene må

forsterkes og videreutvikles på flere nivåer. En viktig samtalearena er et årlig møte i tillegg til budsjettmøtene der kommuneledelsene og lokalkirken samtaler om hvordan kirken kan forsterke kommunens prioriteringer og målsetninger.

Grensekommunenes satsning på og tilrettelegging for **turisme** er åpenbart et område der kirken kan være med å styrke en voksende næring i regionen. Gjennom profilering av kirkebyggene og deres spennende historie i lokalsamfunnene vil turistene få en ekstra dimensjon til opplevelsene langs vassdraget. Videre har den gamle prestegården i Rødenes et stort potensiale for videreutvikling i samspill med middelalderkirken, pilegrimstradisjonene og turisttrafikken på Rødenessjøen. I Aremark er det allerede et opparbeidet tilbud med pilegrimsvandringer, og sommerkonserter i kirken som også kan forsterkes.

Også disse kommunene vil de nærmeste årene oppleve en økning i andelen **eldre**. Kommunene har en uttalt målsetning om å dreie tjenesteytingen fra institusjonsomsorg til hjemmebasert omsorg, samtidig som kvaliteten på tjenestetilbudet skal opprettholdes og ensomhet avhjelpes. Kirken må i løpende samarbeid med de kommunale tjenestene identifisere presise tiltak som kan bidra til høy livskvalitet i livets siste fase. Besøktjeneste, tilretteleggelse for tros- og livssynsutøvelse, fellesskapsbyggende møteplasser og sorgbearbeiding er områder der kirken både har infrastruktur og høy kompetanse. I Aremark vil det være naturlig å identifisere noen av disse utfordringene når diakoniplanen nå er i ferd med å revideres.

Kirken er en betydelig aktør i arbeidet blant kommunenes **barn og unge**. Aremark og Marker kommune er MOT-kommuner med et særlig fokus og forpliktelse til å bidra til en trygg identitetsutvikling blant barn og unge. Dette går rett inn i kirkens verdigrunnlag, senest synliggjort i Kirkemøtets vedtak i 2018 om at kirken har som en særlig målsetning om å skape «trygge rom». Her kan det være gode muligheter for å se trosopplæringstiltak, og særlig konfirmasjonsundervisningen, sammen med kommunens MOT-satsning for gjensidig forsterkning.

Ulikhetene i Norge forsterkes og andelen barn i lavinntektsfamilier øker. Forskning viser at sosial ulikhet i barneårene forplanter seg til dårligere helse og livskvalitet i voksenalder. Arbeid mot fattigdom, bærekraftsmål nr. 1, er derfor også en helt sentral del av arbeidet for en bedre folkehelse. I bygdesamfunn med tradisjonelt betydelig sosial forskjell, er det svært viktig å ha øyne som ser og hender og ben som handler i møte med de nye former sosial ulikhet har i vår tid. Dette er heldigvis en erkjent politisk oppgave, og må også bli en tydeligere del av kirkens tilstedeværelse i lokalsamfunnet.

Som allerede nevnt har grensekommunene gjennom hele historien vært **inkluderende lokalsamfunn**, i de senere årene synliggjort gjennom at lokalsamfunnet har gitt beskyttelse til mennesker som har flyktet fra krig. Sammen med alle gode krefter må kirken fortsette å gi rikelig rom for den store berikelsen flyktingene bidrar med i lokalsamfunnet. Flyktingenes vitnesbyrd om den ufattelige livskraften som har trosset menneskehetens med destruktive krefter, bør gis rikelig rom på alle kirkens arenaer

for alle aldersgrupper. Særlig er dette en utfordring i Marker som har flest bosatte flyktninger. En fin synliggjøring av en inkluderende respekt som også tydeliggjør ulik religiøs tro, ville være å invitere den muslimske befolkningen i kommunene til å markere Id i peisestuen i Ørje kirke!

Lovpålagt samarbeid mellom kirke og kommuner

Samhandlingen mellom kirke og grensekommunene synes meget godt, med fruktbare møter og god dialog mellom kirkens ledelse og kommuneledelsen. Kirkebygg, kapell og driftsbygninger synes å være i god stand, og det har vært utført til dels omfattende rehabiliteringsarbeid på kirkebyggene i Rømskog, Klund, Ørje, Øymark og Aremark. Automatisk slukkeanlegg har blitt montert i Rømskog og Rødenes kirker, brannvarslingsanlegg i Ørje kirke og varmeanlegg i Øymark kirke. Aremark kirke har siden sist visitas fått både brannslukking-, brannvarsling- og nytt varmesystem. I tillegg er det utført betydelig vedlikeholdsarbeid, og kommunenes fagkompetanse bidrar med viktig ekspertise når menighetsrådene organiserer dugnad.

Gravplasskapasiteten synes god, og navnet minnelund er nylig etablert på gravlundene i Marker og på Rømskog.

I tillegg til investeringsmidler og -lån er fellesrådene sikret gode og forutsigbare rammer for driften, noe det er grunn til å uttrykke takknemlighet for.

STAB, RÅD OG UTVALG

Samarbeidet mellom soknene og fellesrådene synes svært godt. Det felles trosopplæringsutvalget for de tre fellesrådene er et godt grep for å sikre god ressursutnyttelse og bidrar til samarbeid og erfaringsutveksling på tvers av sokne- og kommunegrenser. Menighetsrådene gir et solid inntrykk med høy kompetanse, stor ansvarfølelse og forståelse av menighetsrådet som noe større enn et foreningsstyre.

I samtalen med menighetsrådene i Marker ble spørsmålet om felles menighetsråd for alle fire soknene drøftet. Et felles menighetsråd vil utvilsomt ha mange fordeler, samtidig som det vil være avgjørende å knytte virksomheten til de enkelte lokalsamfunn og kirkebygg. Ut fra den samtalen synes det naturlig at en søker om en prøveordning for kommende valgperiode som gjøres gjeldene for valget i 2019.

Arbeidet i den kirkelige fellesnemnden mellom Rømskog og Aurskog-Høland er allerede godt i gang. Kirkens tydelige tilgjengelighet og sentrale rolle som identitetsmarkør i Rømskog vil bli svært viktig i den nye kommunen og må være grunnleggende i arbeidet med den kirkelige organiseringen. Eventuelle justeringer av prostiene vil være klar i løpet av 2019.

Kirken i Aremark, Marker og Rømskog er velsignet med en svært velfungerende, dedikert og engasjert gruppe ansatte, men en sentralt forankret tro på Jesus og tydelige visjoner for folkekirken i en ny tid. Gustav Aagard, sokneprest i Aremark fra 1884 – 1894, karakteriserte seg selv som «saa sterk og varm som en nybakt kringle»

da han begynte sin tjeneste i Aremark. Han skulle likevel ikke klare å oppnå lokalbefolkningens tillit, og måtte til slutt ta et bittert og etterlengt farvel med bygda.

Etter å ha observert kirkens ansatte i de tre kommunene under denne visitasen er biskopen ikke i tvil om at også dagens ansatte er både sterke og varme, men i motsetning til Aagard nyter de stor tillit på alle arenaer i lokalsamfunnet. Biskopen har hatt tilsynssamtaler med sokneprestene Lilleaasen og Giljebrekke, og hørt dem forkynne. De har lang og solid erfaring, er trygt forankret i Den norske kirkes bekjennelse og båret av en dyp motivasjon til å formidle evangeliet i en ny tid og til nye generasjoner. Sokneprest Sjølie har dessverre vært sykemeldt under visitasen. Samtalene med kirkevergen i Marker og Rømskog viser en dedikert daglig leder for fellesrådets virksomhet. Kirkevergen i Aremark er dessverre langtidssykemeldt.

Stor takk til alle som har lagt til rette for et spennende og bredt sammensatt visitasprogram, og for mange og ikke minst hyggelige samtaler underveis. Og serveringen har vært aldeles utmerket!

UTGANG

Jeg vil ønske dere Guds rike velsignelse med å fortsette å ledsage mennesker i Aremark, Øymark, Ørje, Klund, Rødenes og Rømskog sokn til et liv der Guds nåde er det som bærer gjennom alt - i glede som i sorg. Slik skal vi som lokalkirke også i fremtiden fortsette å bidra til mer himmel på jord, også her i grensebygdene.

Borg bispestol,

Fredrikstad 16.september 2018

Biskop Atle Sommerfeldt